
Z KALENDARZA HISTORYCZNEGO

Edyta Głowacka-Sobiech
Zakład Historii Wychowania
Wydział Studiów Edukacyjnych
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań

Tradycje grunwaldzkie w harcerstwie – w 600-setną rocznicę bitwy pod Grunwaldem

Praojcom na chwałę, braciom na otuchę
(napis na Pomniku Grunwaldzkim w Krakowie, słowa I. Paderewskiego)

Uchwała nr 34/XXXV Rady Naczelnej ZHP z dnia 7 marca 2009 r. obwieściła, że dzień 15 lipca 2010 r. został ogłoszony Dniem Grunwaldzkim w ZHP¹. Jest to wystarczający powód do tego, by przybliżyć, w 600-setną rocznicę bitwy pod Grunwaldem, tradycje grunwaldzkie w polskim harcerstwie, zwłaszcza że i ten najpopularniejszy ruch dziecięco-młodzieżowy za rok obchodzić będzie swoje setne urodziny.

Co łączy zatem polskie harcerstwo i polski sukces grunwaldzki? Przede wszystkim, jak zaznaczają redaktorzy „Zuchmistrza”, którego wydanie specjalne z 2010 r. zostało tematycznie poświęcone 600-setnej rocznicy, jest postać Zawiszy Czarnego, „rycerza z Garbowa herbu Sulima, którego nie zabrakło podczas grunwaldzkich zmagania, a wieści o jego bohaterstwie, prawdomówności, odwadze, przetrwały do naszych czasów. Stąd w Prawie Harcerskim znajduje się punkt: *Na słowie harcerza polegaj jak na Zawiszy*, tak potwierdza się złożenie Przyrzeczenia Harcerskiego, wiele drużyn nosi imię bohatera spod Grunwaldu².

Nie tylko w taki sposób młodzież harcerska czuła łączność z tak odległą historią, bo jak przypominała to wspomniana uchwała Rady Naczelnej: *harcerstwo zaczerpnęło z tradycji rycerskich wiele elementów, jak symbolika, pozdrowienie, nazwy organizacyjne, Prawo i Przyrzeczenie. Imię znamienitego rycerza Zawiszy Czarnego z Garbowa – uczestnika bitwy pod Grunwaldem – przywołujemy w Prawie Harcerskim. Obchody 500. rocznicy bitwy w 1910 r. – Złot „Sokoła” i odsłonięcie Pomnika Grunwaldzkiego w Krakowie – stanowią także ważny moment w tworzeniu się harcerstwa³.*

---

¹ Uchwała nr 34/XXXV Rady Naczelnej ZHP z dnia 7 marca 2009 r. w sprawie ogłoszenia dnia 15 lipca 2010 r. Dniem Grunwaldzkim w ZHP, „Zuchmistrz. Wydanie Specjalne” 2010, s. 4.

² Od Redakcji Do Czytelnika – użytkownika, „Zuchmistrz. Wydanie Specjalne” 2010, s. 3.

³ Uchwała nr 34/XXXV Rady Naczelnej...

Skąd jednak pojawiły się w tekście uchwały wzmianki o „Sokole”, i to w dodatku z nim doszło do powołania do życia pierwszych drużyn skautowych? Historycy harcerstwa zgodnie przyznają, że wiele organizacji młodzieżowych przyczyniło się do narodzin skautingu, jedną (obok „Eleusis” i „Zarzewia”) z najważniejszych był właśnie „Sokół”⁴. W prasie sokolej w 1910 r. napisano nawet, że *my rok wielkich rocznic uczijmy czynem, przystępując do zorganizowania młodzieży, do dziś luzem, i bez widocznych korzyści – często ze stratą tak pod względem fizycznym, jak i moralnym w różnych organizacjach chodzącej. W roku tym, ani chwilę nie zwlekając, musimy zaraz z początkiem nauki stworzyć dla niej organizację na swojskich motywach opartą, wzorując się przy tym na organizacjach angielskich Boys Brigade i Boys Scouts, w której by się – na dzielnych i w życiu codziennym radę sobie dających, hartownych i dzielnych obywateli, a w potrzebie dzielnych szermierzy wolności – wychowywała*⁵.

To także Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” było organizatorem wielkiego zlotu w 1910 r., gdzie zawołaniem stało się „Czuwaj!”, bardzo odważnie, a nawet buńczucznie brzmiące w czasach, gdy Polski nie było na mapach Europy. Taki też wydźwięk miały i same obchody. Zawołanie „Czuwaj” dzięki O. Małkowskiej stanie się od 1912 r. komendą harcerską, pierwszy raz zostało przez nią użyte na pierwszym obozie III Drużyny Skautek w Kosowie i wyparło poprzednie „Czołem”, zbyt służalcze i posłuszne⁶.

W okresie krzepnięcia harcerstwa, tj. w latach międzywojennych, wielokrotnie odwoływano się do tradycji grunwaldzkich, jak na przykład w 1928 r. na II Narodowym Zlocie Harcerek w Rybieniu nad Bugiem. Wówczas postanowiono uczcić 500-letnią rocznicę śmierci Zawiszy Czarnego, który poległ na polu bitwy pod Golubcem w 1428 r.⁷

W czasie okupacji najmłodsze zastępy Szarych Szeregów przyjęły nazwę Zawiszaków; realizowały one zadania wywiadowcze dla Armii Krajowej i brały udział w akcjach małego sabotażu⁸. W czasie Powstania Warszawskiego Zawiszacy zorganizowali Harcerską Poczta Polową⁹.

Bitwa grunwaldzka była również inspiracją do działań harcerskich w okresie Polski Ludowej¹⁰. Ich wymowa jednak była odmienna od przedwojennej aktywności progrunwaldzkiej. Po 1944 r. chodziło nade wszystko o to, by zademonstrować już nie potrzebę walki o Ojczyznę, czy jej odbudowę, ale o wyższość systemu, jaki wówczas panował w Polsce. Oczywiście w tej swoistej licytacji adwersarzem Polski nie była Niemiecka Republika Demokratyczna, ale Republika Federalna Niemiec.

Na Polach Grunwaldzkich harcerze pojawili się już 22 lipca 1945 roku, kiedy Marszałek M. Rola-Żymierski promował podchorążych na oficerów Wojska Polskiego, a generałów dekorował Krzyżami Grunwaldu.

⁴ E. Głowacka-Sobiech, *Twórcy polskiego skautingu – Olga i Andrzej Małkowsky*, Poznań 2003, s. 20–23.

⁵ *Apel „Sokola” na rocznicę Grunwaldu*, „Przegląd Sokoli” 1910, nr 14, s. 77. Cyt.za: „Zuchmistrz. Wydanie Specjalne” 2010, s. 5.

⁶ E. Głowacka-Sobiech, *Twórcy polskiego skautingu...*, s. 77.

⁷ E. Sikorski, *Szkie z dziejów harcerstwa polskiego w latach 1911–1939*, Warszawa 1989, s. 55.

⁸ A. Kiewicz, *Harcerstwo w Polsce Ludowej*, Wrocław 2003, s. 366.

⁹ J. Kasprzak, *Tropami powstańczej przesyłki*, Warszawa 1980.

¹⁰ E. Głowacka-Sobiech, *Ruch harcerski w Polsce w latach 1944–1989*, w druku.

Nazwa „Grunwald” w okresie Polski Ludowej patronowała: harcerskiemu kręgowi instruktorskiemu, założonemu w 1956 r. przy Komendzie Chorągwi Warszawskiej. Jego głównym zadaniem było integrowanie kadry instruktorskiej z ZHP i Organizacji Harcerskiej ZMP oraz akcji programowej Chorągwi Warmińsko-Mazurskiej, która realizowana była w czasie rocznych cykli zadań od połowy lat 60. do lat 70. XX w. i powiązana z imieniem chorągwi. Celem jej było pogłębienie pracy ideowo-wychowawczej w drużynach, a także poznanie tradycji i historii regionu. W wyniku akcji drużyny zdobywały miano „grunwaldzkich”¹¹.

Kryptonim „Grunwald – 78” nosił też szkolno-harcerski rajd turystyczny, który odbył się latem 1978 r. pod hasłem: „O pokój, przyjaźń między narodami”. Celem rajdu było uczczenie 30 rocznicy powstania Ludowego Wojska Polskiego oraz 12 rocznicy nadania Chorągwi Olsztyńskiej imienia Grunwaldu. Po przebyciu wyznaczonych tras drużyny biorące udział w rajdzie spotkały się w miasteczku zlotowym na Polach Grunwaldzkich¹².

Nazwa „Grunwald” jeszcze dwukrotnie była kryptonimem. Jako „Grunwald XXV” na określenie I Zlotu Młodzieżowych Kręgów Instruktorskich, który miał miejsce latem 1969 r. w okolicach ośrodka „Perkoz” koło Olsztynka. Zaproszone na ów zlot zostały tylko najlepsze kręgi, działające w szkołach średnich. Spotkanie to było formą udziału harcerstwa w obchodach 25-lecia Polski Ludowej i młodzież harcerska w ramach zlotu uczestniczyła w manifestacji na Polach Grunwaldzkich, a także w zlocie młodzieży w Warszawie 22 lipca¹³.

Nazwą „Grunwald – Malbork” posłużono się także dekadę wcześniej. Okolicznością był wówczas I Ogólnopolski Zlot Zuchowych Kręgów Pracy, stanowiący podsumowanie dwuletniego zuchowego wyścigu pracy. Uczestniczyły w nim 53 zwycięskie kręgi z całej Polski. Spotkały się one na Polach Grunwaldzkich, gdzie między innymi uczestnicy, podzieleni na dwie grupy pozorowali rozstawienie wojsk krzyżackich i polskich, a następnie wzięli udział w odtworzeniu, pod kierunkiem prof. S. Kuczyńskiego, przebiegu bitwy grunwaldzkiej. Atrakcją było także sypanie kopca na wzgórzu, z którego Władysław Jagiełło dowodził bitwą w pierwszej fazie. Finał zlotu odbył się w Malborku¹⁴.

W 1987 r. ogłoszony został po raz pierwszy na Polach Grunwaldzkich „Grunwaldzki Apel”, skierowany przez GK ZHP do harcerzy w rocznicę zwycięstwa pod Grunwaldem. Był ten apel między innymi pokłosiem wcześniejszych wydarzeń, kiedy to we wrześniu 1985 r. odznaczono ZHP Orderem Krzyża Grunwaldu II Klasy (za walkę harcerzy z niemieckim okupantem) i podjęto ogólnozwiązkową kampanię „Myśmy godnymi synami”. Wówczas także wielu instruktorów Szarych Szeregów otrzymało Krzyż Za Zasługi dla ZHP z Mieczami.

W Apelu Grunwaldzkim wzywano do nasilenia wychowania patriotycznego, podjęcia służby grunwaldzkiej wzorową pracą, pielęgnowania tradycji grunwaldzkich. Jednocześnie w tym samym roku została ustanowiona Odznaka Grunwaldzka ZHP, przewidziana

---

¹¹ „Grunwald”, w: *Leksykon harcerstwa*, red. O. Pietkiewicz, Warszawa 1989, s. 110–111.

¹² „Grunwald – 78”, w: *Leksykon harcerstwa*, s. 111.

¹³ „Grunwald XXV”, w: *Leksykon harcerstwa*, s. 111.

¹⁴ „Grunwald – Malbork”, w: *Leksykon harcerstwa*, s. 111–112.

dla drużyn, które realizowały plan zarysowany w Apelu Grunwaldzkim. Dodatkowo drużyny te były wpisywane do Księgi Drużyn Grunwaldzkich i miały prawo posługiwać się tytułem Drużyny Grunwaldzkiej ZHP. Członkowie tych drużyn mieli także prawo do Znak ZAWISZY, przyznawanego przez okres 3 lat¹⁵.

Najsłynniejszą jednak grunwaldzką inicjatywą harcerską w okresie Polski Ludowej był Grunwaldzki Złot. Była to centralna impreza harcerskiej akcji „Grunwald”, którą zaplanowano w 1960 r., w związku z obchodami 1000 – lecia państwa polskiego, w 550 rocznicę bitwy grunwaldzkiej, w 40 rocznicę plebiscytu na Warmii i Mazurach, w 15 rocznicę odzyskania Ziemi Zachodnich i Północnych. Wydarzenie to było częścią Młodzieżowego Złotu Grunwaldzkiego, zaplanowanego jako manifestacja jedności polskiej młodzieży. Centralnym wydarzeniem złotu było złożenie uroczystego ślubowania „wspólnej pracy na rzecz socjalistycznej przyszłości i rozkwitu ziemi ojczyznej”¹⁶.

Po 1980 r. nastąpił rozłam w szeregach ZHP, głównie wskutek działalności i chęci odnowy moralnej harcerstwa przez Porozumienie Kręgów Instruktorów Harcerskich im. A. Małkowskiego. Zawieszenie działalności KIHAM przez Radę Naczelną ZHP doprowadziło do dekompozycji wszelkich inicjatyw harcerskich i rozwoju harcerstwa alternatywnego. Jedną z organizacji, która działała wówczas poza strukturami ZHP było Stowarzyszenie Harcerstwa Katolickiego „Zawisza”¹⁷. Imię Zawiszy Czarnego nosił także harcerski jacht flagowy.

---

¹⁵ *Grunwaldzki Apel*, w: *Leksykon harcerstwa*, s. 112.

¹⁶ *Grunwaldzki Złot*, w: *Leksykon harcerstwa*, s. 112.

¹⁷ G. Gliwka, *Rozłam w szeregach ZHP po 1980 roku*, „Rocznik Historii Harcerstwa” 2005, s. 51–54.